

Bose-Einsteinove korelácie v experimente ATLAS

Mgr. Róbert Astaloš

Univerzita Komenského
Fakulta matematiky, fyziky a informatiky
Katedra jadrovej fyziky a biofyziky
Bratislava

Kvantovo-mechanický opis zdroja častíc

BEC sú vyšetované na báze nasimulovaných a dátových vzoriek získaných experimentom ATLAS v pp-zrážkach pri energii 7 TeV

Predpoklad: zdroj častíc pozostáva z **diskrétnych emisných bodov** charakterizovaných amplitúdou pravdepod. $F_i(\mathbf{r})$ produkovať časticu.

Pravdepodobnosť pozorovať časticu s hybnosťou $\mathbf{k}$ emitovanú zo zdroja - zosumujeme **príspevky všetkých bodov** $F_i(\mathbf{r})\Psi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r}_i)$.

$\Psi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r}_i)$ – vlnová funkcia emitovanej častice s hybnosťou $\mathbf{k}$.

Dva spôsoby ako urobiť **sumáciu**:

koherentne – fázy F_i sú koherentné – sumujeme **amplitúdy**:

$$P_C(\mathbf{k}) = \left| \int F(\mathbf{r})\psi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r})d^3r \right|^2$$

nekoherentne – fázy F_i sú nekoherentné – môžeme sumovať

pravdepodobnosti:

$$P_I(\mathbf{k}) = \int |F(\mathbf{r})\psi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r})|^2 d^3r$$

Dvojčasticové pravdepodobnosti

Dvojčasticová vlnová funkcia $\Psi_{1,2} = \Psi_{\mathbf{k}_1, \mathbf{k}_2}(\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2)$

Pravdepodobnosť pozorovať dvojicu častíc s hybnosťami $\mathbf{k}_1, \mathbf{k}_2$:

koherentný prípad:

$$P_C(\mathbf{k}_1, \mathbf{k}_2) = \left| \int \psi_{1,2} F(\mathbf{r}_1) F(\mathbf{r}_2) d^3 r_1 d^3 r_2 \right|^2$$

nekoherentný prípad:

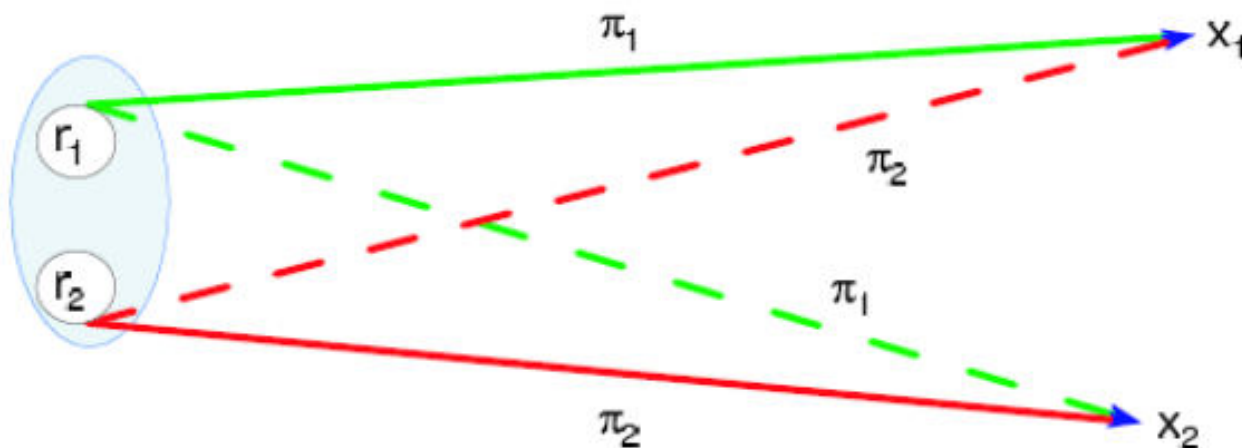
$$P_I(\mathbf{k}_1, \mathbf{k}_2) = \int |\psi_{1,2} F(\mathbf{r}_1) F(\mathbf{r}_2)|^2 d^3 r_1 d^3 r_2 = \int |\psi_{1,2}|^2 f(\mathbf{r}_1) f(\mathbf{r}_2) d^3 r_1 d^3 r_2$$

$f(\mathbf{r}) = |F(\mathbf{r})|^2$ - pravdepodobnosť zdroja produkovať časticu

Bose - Einsteinove korelácie

Predpoklad: máme 2 identické bozóny (napr. rovnako nabité pióny).

- vlnová funkcia dvojice bozónov musí byť **symetrická**
- pri registrácii 2 identických častíc sa nedá povedať, **z ktorého z 2 zdrojov pochádza práve nameraná častica** („zelený“ a červený prípad sú kompletne nerozlíšiteľné).

Rovinná vlnová funkcia

Predpoklad:

nekoherentný zdroj + vlnová funkcia častice je rovinná vlna

$$P(\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2) = \iint |\Psi_{\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2}(\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2)|^2 f(\mathbf{r}_1) f(\mathbf{r}_2) d^3 \mathbf{r}_1 d^3 \mathbf{r}_2$$

$$\Psi_{\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2}(\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2) = \frac{1}{\sqrt{2}} [e^{i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_1 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_2)} + e^{i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_2 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_1)}]$$

$$\begin{aligned} |\Psi_{\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2}(\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2)|^2 &= \frac{1}{2} [e^{i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_1 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_2)} + e^{i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_2 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_1)}] [e^{-i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_1 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_2)} + e^{-i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_2 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_1)}] \\ &= \frac{1}{2} [1 + e^{i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_1 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_2 - \mathbf{p}_1 \mathbf{r}_2 - \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_1)} + e^{-i(\mathbf{p}_1 \mathbf{r}_1 + \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_2 - \mathbf{p}_1 \mathbf{r}_2 - \mathbf{p}_2 \mathbf{r}_1)} + 1] \\ &= 1 + \frac{1}{2} [e^{i(\mathbf{p}_1 - \mathbf{p}_2) \mathbf{r}_1} e^{-i(\mathbf{p}_1 - \mathbf{p}_2) \mathbf{r}_2} + e^{-i(\mathbf{p}_1 - \mathbf{p}_2) \mathbf{r}_1} e^{i(\mathbf{p}_1 - \mathbf{p}_2) \mathbf{r}_2}] \\ &= 1 + \frac{1}{2} [e^{i\mathbf{q} \mathbf{r}_1} e^{-i\mathbf{q} \mathbf{r}_2} + e^{-i\mathbf{q} \mathbf{r}_1} e^{i\mathbf{q} \mathbf{r}_2}] \end{aligned}$$

$f(\mathbf{r}_i) \equiv$ pravdepodobnosť, že častica bola zdrojom vyžiarená v mieste $\mathbf{r}_i$.

$\mathbf{q} = \mathbf{p}_1 - \mathbf{p}_2$ je rozdiel štvorhybností častíc.

Korelačná funkcia

Definujeme korelačnú funkciu dvoch identických bozónov:

$$C_2(\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2) = \frac{P(\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2)}{P(\mathbf{p}_1)P(\mathbf{p}_2)}$$

Pravdepodobnosť súčasného (nezávislého) zaregistrovania 2 identických častíc s hybnosťami $\mathbf{p}_1$ a $\mathbf{p}_2$

$$\begin{aligned} C_2(\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2) &= \frac{\iint |\Psi_{\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2}(\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2)|^2 f(\mathbf{r}_1) f(\mathbf{r}_2) d^3\mathbf{r}_1 d^3\mathbf{r}_2}{P(\mathbf{p}_1)P(\mathbf{p}_2)} \\ &= 1 + \frac{\iint \frac{1}{2} [e^{i\mathbf{q}\mathbf{r}_1} e^{-i\mathbf{q}\mathbf{r}_2} + e^{-i\mathbf{q}\mathbf{r}_1} e^{i\mathbf{q}\mathbf{r}_2}] f(\mathbf{r}_1) f(\mathbf{r}_2) d^3\mathbf{r}_1 d^3\mathbf{r}_2}{P(\mathbf{p}_1)P(\mathbf{p}_2)} \\ &= 1 + \frac{1}{2} [\tilde{f}^*(\mathbf{q}) \tilde{f}(\mathbf{q}) + \tilde{f}(\mathbf{q}) \tilde{f}^*(\mathbf{q})] \\ &= 1 + |\tilde{f}(\mathbf{q})|^2 \end{aligned}$$

Experimenty ukázali, že tam treba pridať korekčný faktor $\lambda \in \langle 0, 1 \rangle$.
Pre $\lambda = 0$ máme korerentný zdroj bozónov, pre $\lambda = 1$ úplne chaotický.

$$C_2(\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2) = 1 + \lambda |\tilde{f}(\mathbf{q})|^2$$

Gaussovská distribúcia hustoty zdroja

Najprirodzenejší je zdroj s **Gaussovskou** distribúciou hustoty.

⇒ korelačná funkcia:

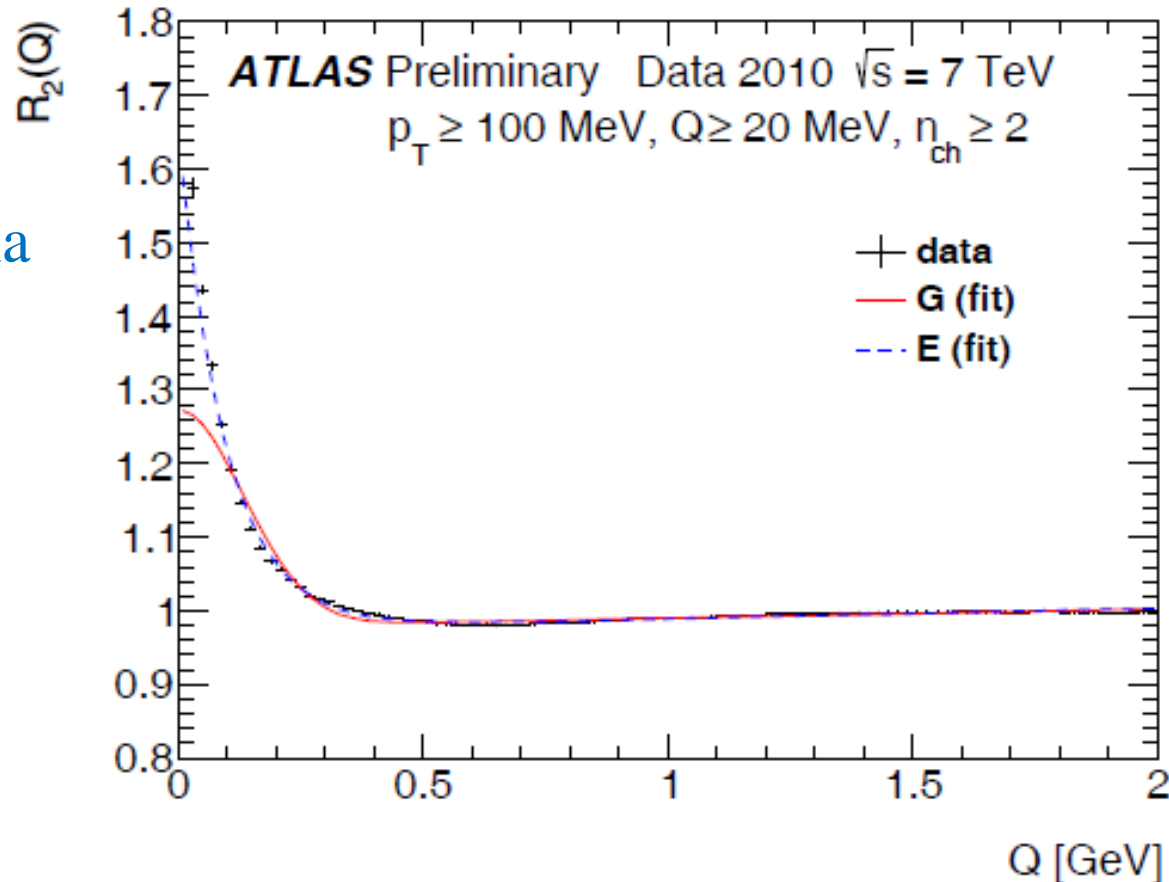
$$C_2(Q) = 1 + \lambda e^{-Q^2 R^2}$$

kde $Q^2 = -(p_1 - p_2)^2 = M^2 - 4m^2$ je relativistický invariant.

Používa sa aj **exponenciálna** distribúcia hustoty:

$$C_2(Q) = 1 + \lambda e^{-QR}$$

Tzv. lorentzovský zdroj

Referenčné distribúcie

Pre experimentálne vyšetovanie Bose-Einsteinovych korelácií: je treba brať pomer **signálneho** a **referenčného** Q-rozdelenia

- Signálne Q-rozdelenie – páry identických častíc
- Referenčné Q-rozdelenie - obsahuje všetky korelácie vyskytujúce sa v signálnom rozdelení okrem BEC:

$$C_2(Q) = \frac{N(Q)}{N^{ref}(Q)}$$

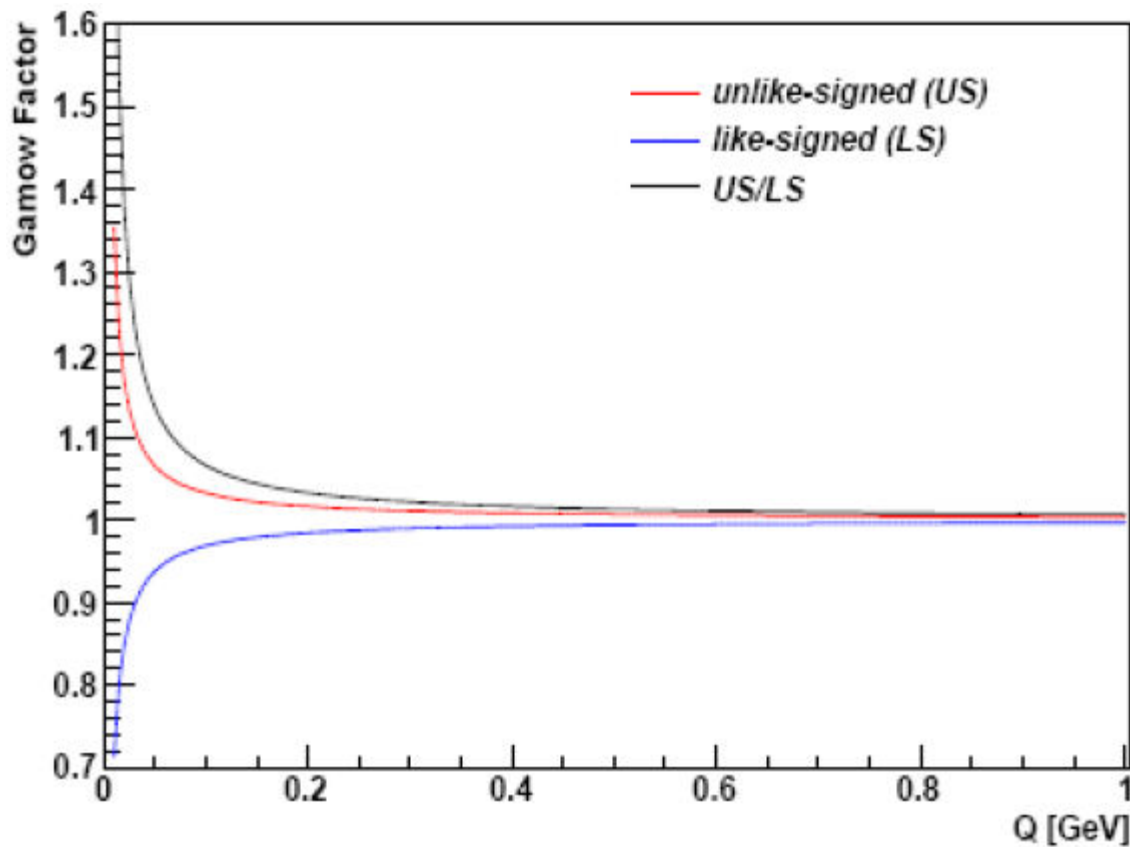
Referenčné Q-rozdelenie → ako ho skonštruovať:

- rozdelenie párov častíc s opačnými nábojmi
- event mixing - páry sa berú z rôznych eventov.
- opposite hemisphere – hybnosť častice je otočená $(E, \mathbf{p}) \rightarrow (E, -\mathbf{p})$
- rotated track - jeden trek z dvojice je zrotovaný o nejaký uhol, napr.
 $(E, p_x, p_y, p_z) \rightarrow (E, -p_x, -p_y, p_z)$

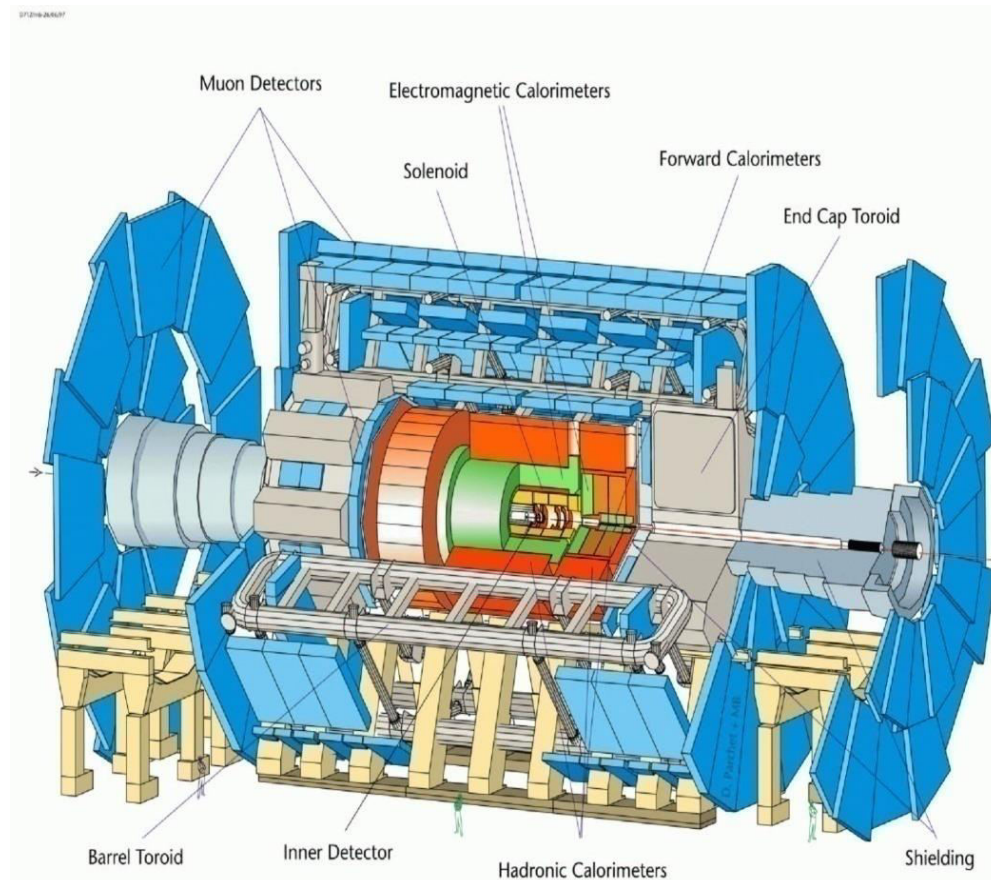
Coulombovská korekcia

Medzi nabitými časticami pôsobí Coulombova sila, tá znižuje efekt BEC a treba na ňu urobiť korekciu v referenčnej aj signálnej vzorke.

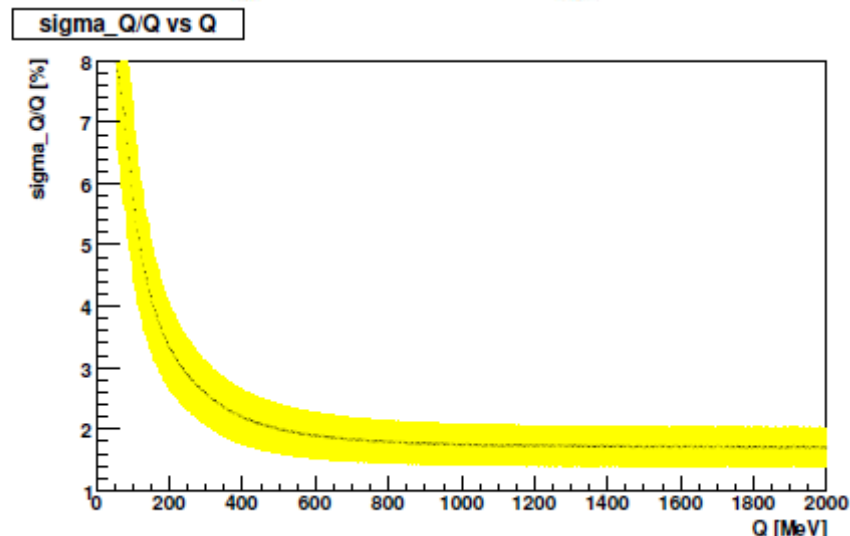
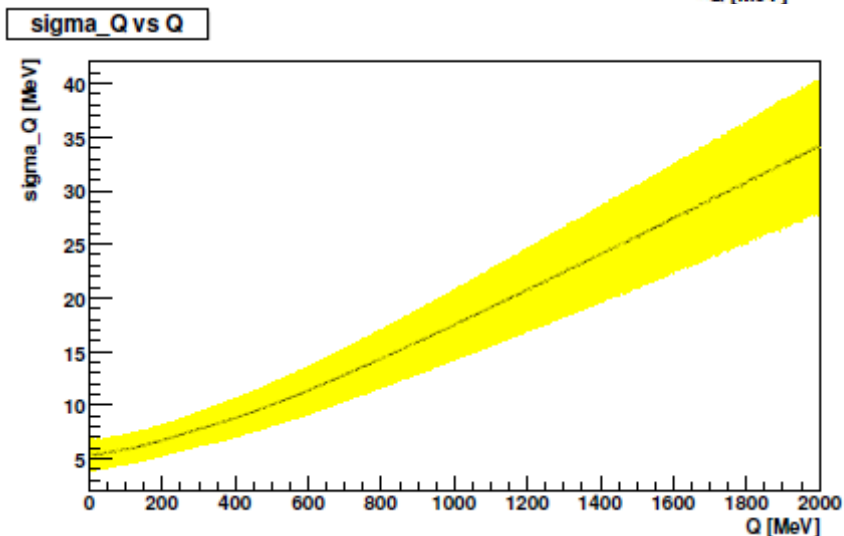
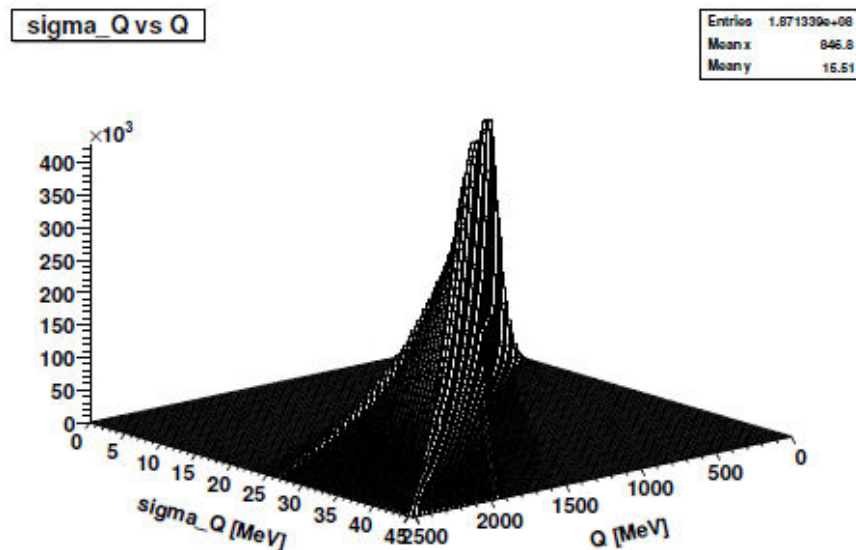
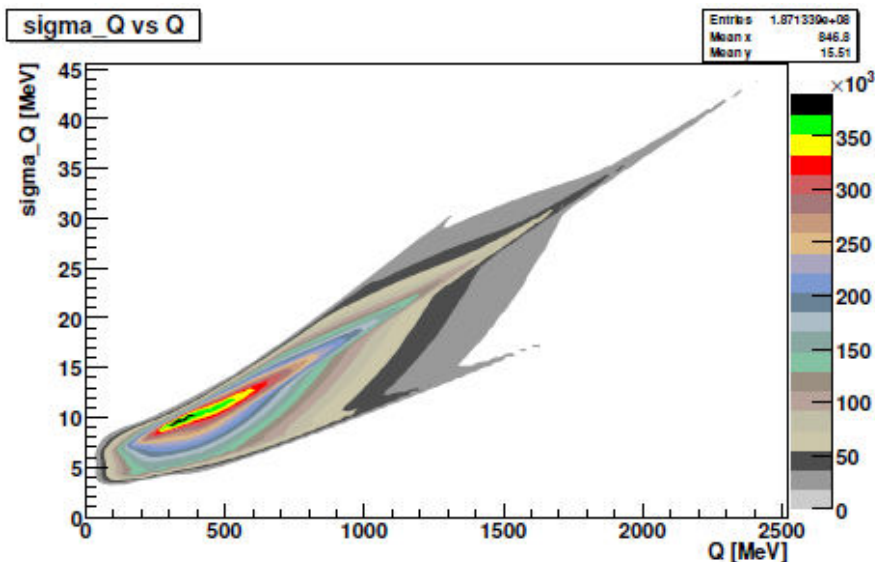

Cieľ

Študovať BEC identických bozónov (najmä piónov) na dátach nazbieraných experimentom ATLAS pri protón-protónových zrážkach pri energii 7 TeV.

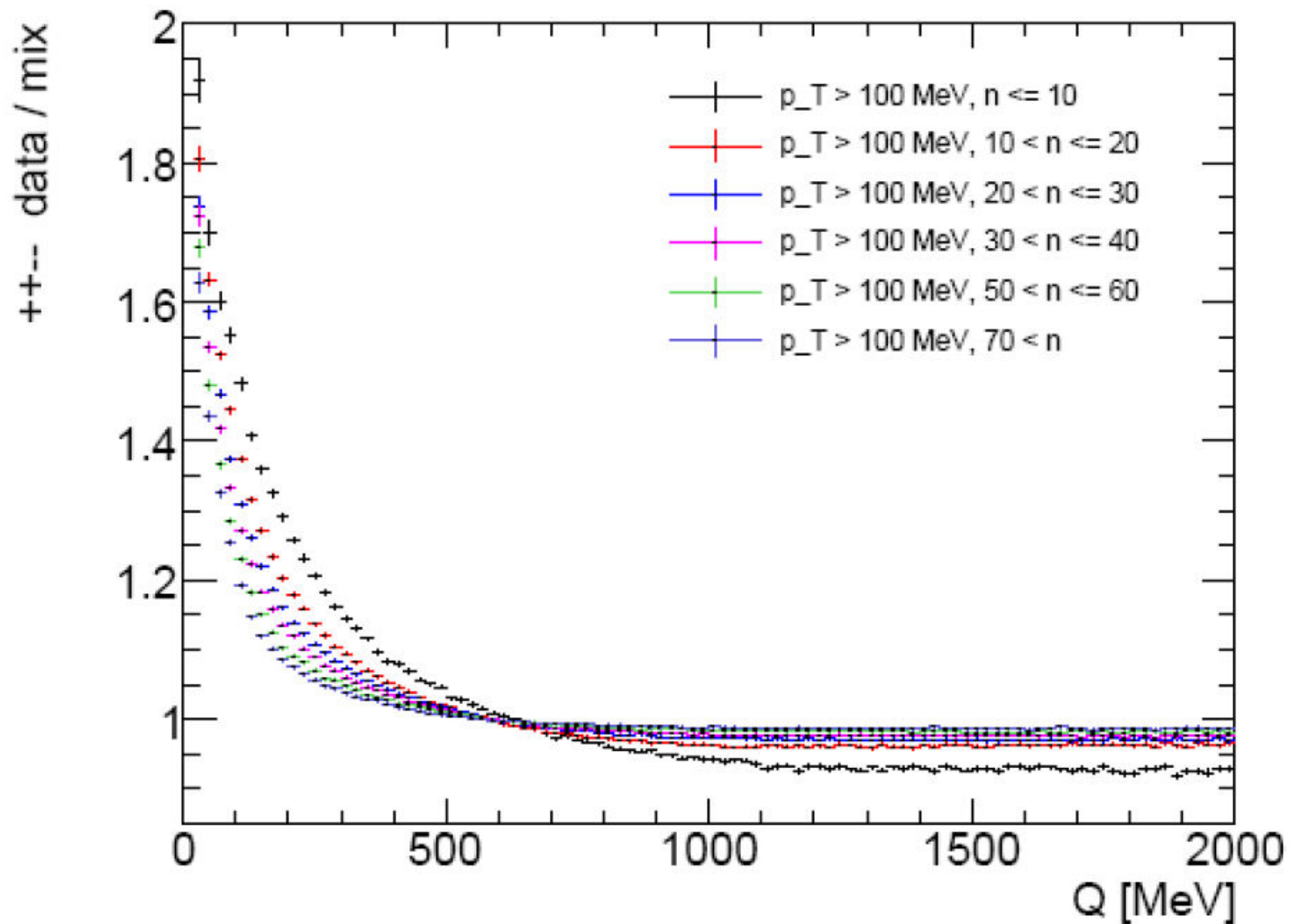
Rozlíšenie detektora ATLAS na veličinu Q

Rozlíšenie: 5 MeV pre malé Q

2% pre veľké Q

Event mixing

Referenčnú vzorku konštruujeme tak, že berieme páry rovnako nabitých trekov, pričom, každý trek z páru je z iného eventu.

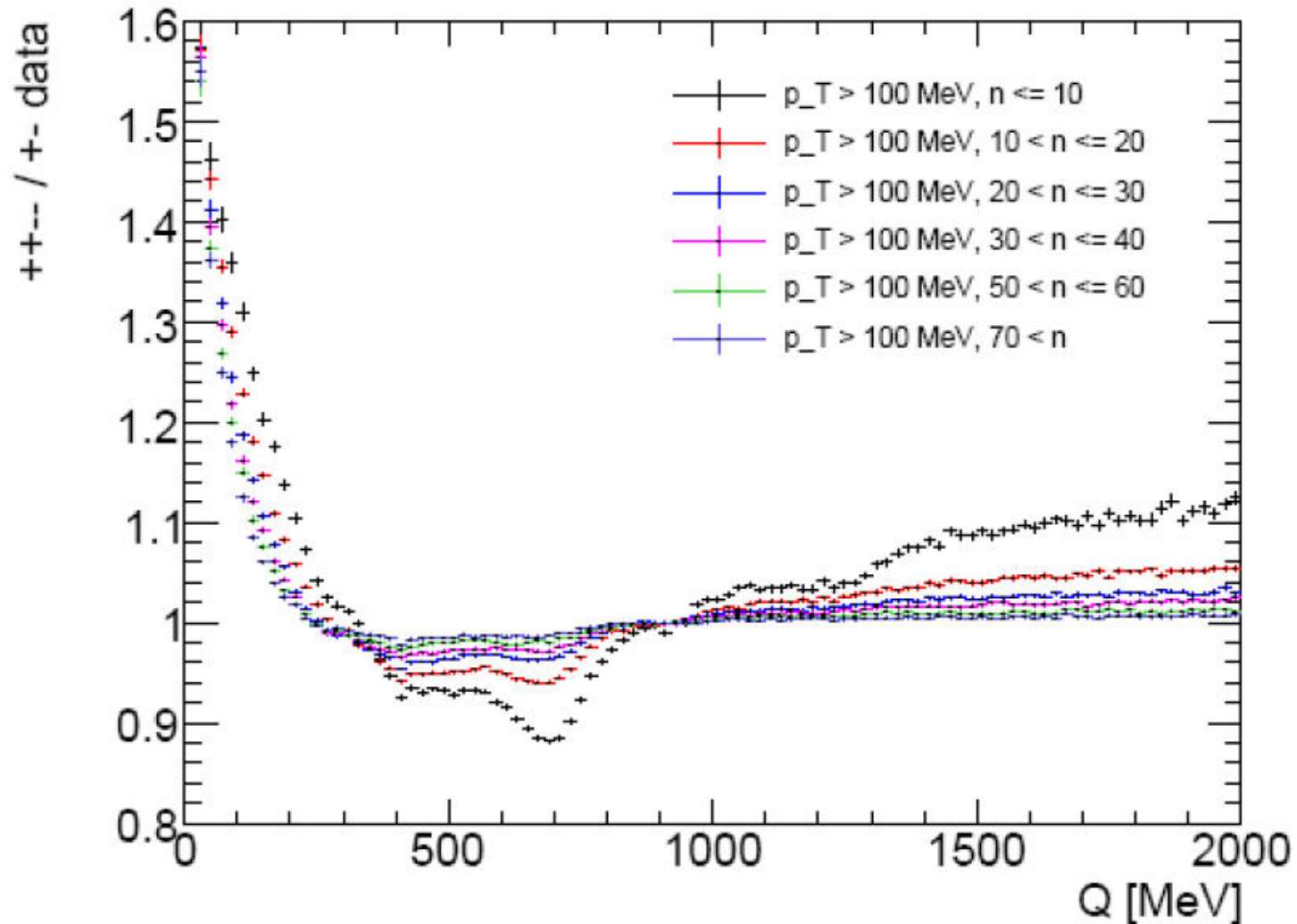
Event mixing

Fitované exponenciálnou funkciou hustoty zdroja:

N	C_0	λ	R	ϵ	χ^2/ndf
all	0.984 ± 0.000	0.549 ± 0.002	1.316 ± 0.005	0.004 ± 0.000	7471.0/95
2–10	0.937 ± 0.002	0.824 ± 0.007	0.828 ± 0.011	0.011 ± 0.002	411.1/95
11–20	0.960 ± 0.001	0.722 ± 0.005	1.074 ± 0.008	0.000 ± 0.001	954.8/95
21–30	0.979 ± 0.001	0.614 ± 0.005	1.195 ± 0.010	0.007 ± 0.000	1405.0/95
31–40	0.985 ± 0.001	0.569 ± 0.005	1.301 ± 0.011	0.007 ± 0.000	1431.2/95
41–50	0.990 ± 0.000	0.541 ± 0.006	1.396 ± 0.013	0.007 ± 0.000	1178.7/95
51–60	0.992 ± 0.001	0.517 ± 0.007	1.457 ± 0.016	0.007 ± 0.000	1082.8/95
61–70	0.994 ± 0.001	0.517 ± 0.009	1.551 ± 0.021	0.007 ± 0.000	779.8/95
71– ∞	0.995 ± 0.000	0.479 ± 0.008	1.617 ± 0.019	0.006 ± 0.000	1122.8/95
11– ∞	0.986 ± 0.000	0.546 ± 0.002	1.342 ± 0.005	0.005 ± 0.000	7256.6/95

S rastúcim počtom častíc v evente hodnota R rastie a λ klesá.

Opačne nabité treky ako referenčná vzorka

Pík v oblasti malých hodnôt Q .

Vplyv rezonancií v intervale 400 - 800 MeV.

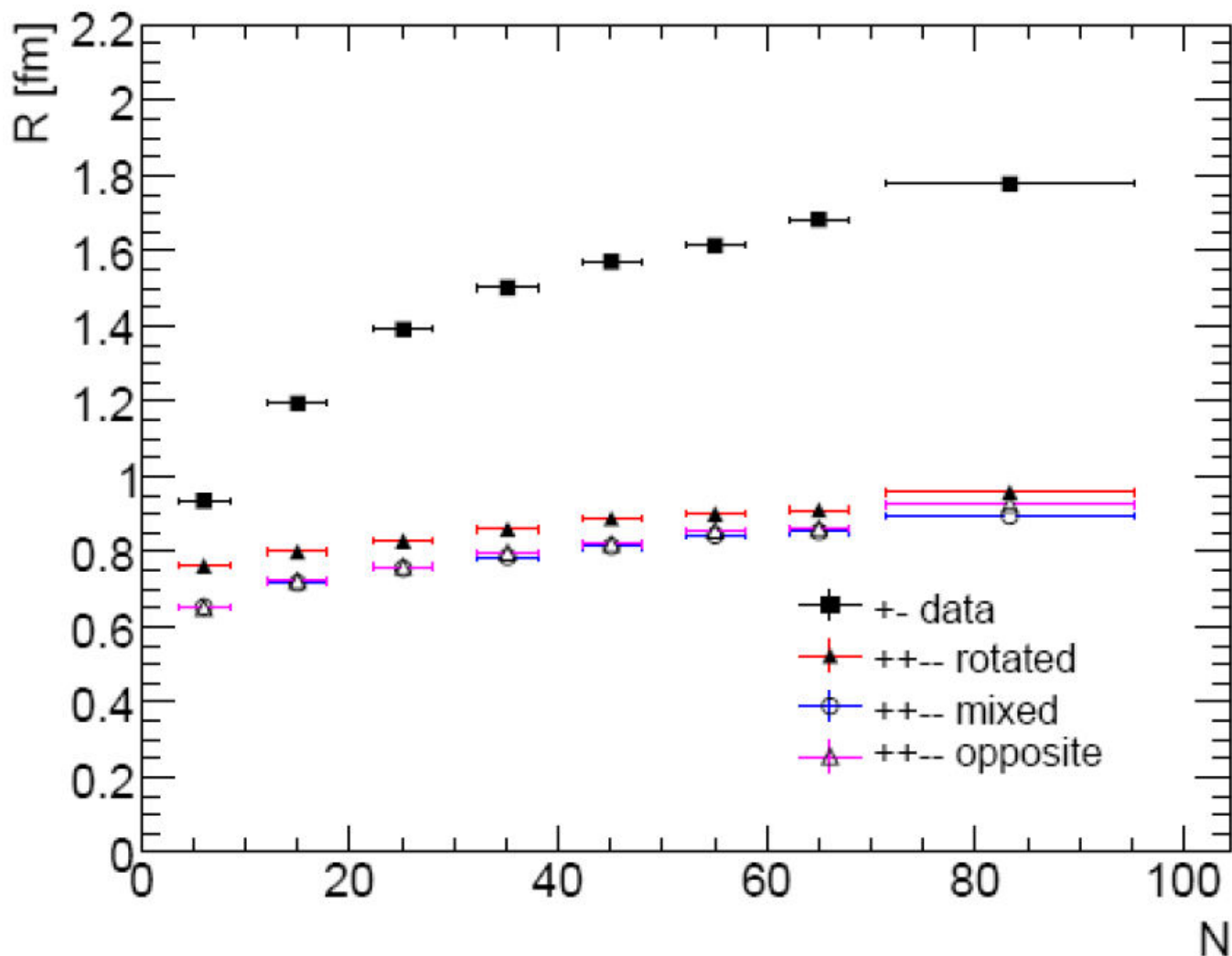
Opačne nabité treky ako referenčná vzorka

Fitované exponenciálnou funkciou hustoty zdroja:

N	C_0	λ	R	ϵ	χ^2/ndf
all	0.981 ± 0.000	0.963 ± 0.007	3.041 ± 0.013	0.023 ± 0.000	3515.1/70
2–10	0.901 ± 0.002	1.049 ± 0.020	1.730 ± 0.026	0.132 ± 0.002	516.7/70
11–20	0.954 ± 0.001	1.005 ± 0.015	2.337 ± 0.024	0.059 ± 0.001	796.6/70
21–30	0.973 ± 0.001	1.008 ± 0.017	2.833 ± 0.029	0.034 ± 0.001	772.3/70
31–40	0.980 ± 0.001	0.970 ± 0.017	3.013 ± 0.032	0.024 ± 0.000	671.4/70
41–50	0.985 ± 0.001	0.984 ± 0.019	3.200 ± 0.037	0.018 ± 0.000	485.8/70
51–60	0.987 ± 0.001	0.944 ± 0.021	3.242 ± 0.042	0.015 ± 0.000	458.6/70
61–70	0.990 ± 0.001	0.983 ± 0.027	3.408 ± 0.054	0.011 ± 0.001	305.4/70
71– ∞	0.992 ± 0.001	0.999 ± 0.024	3.581 ± 0.048	0.008 ± 0.000	249.6/70
11– ∞	0.982 ± 0.000	0.969 ± 0.007	3.093 ± 0.014	0.021 ± 0.000	3225.6/70

S rastúcim počtom častíc v evente hodnota R rastie a λ klesá.

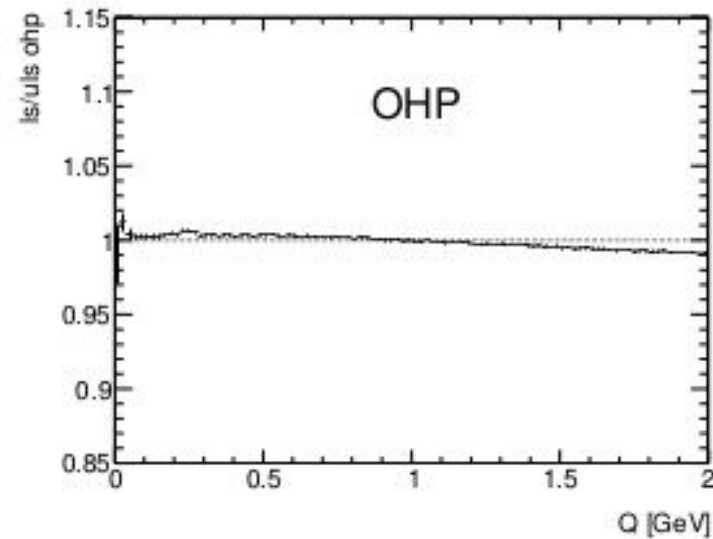
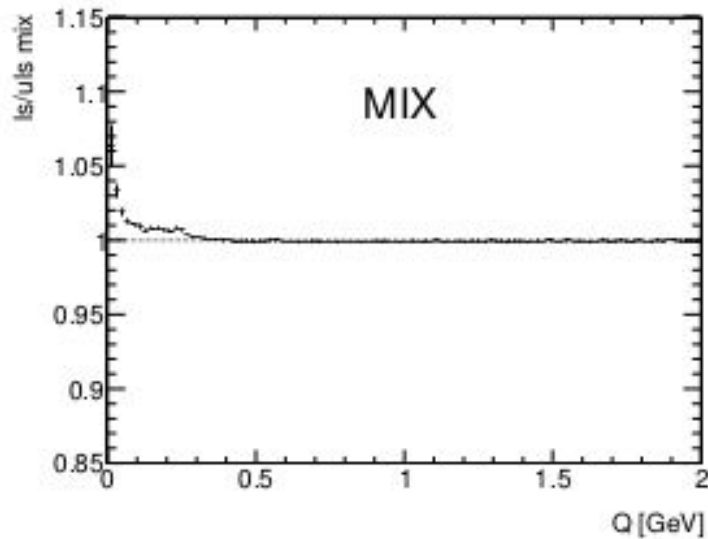
Porovnanie rôznych referenčných vzoriek

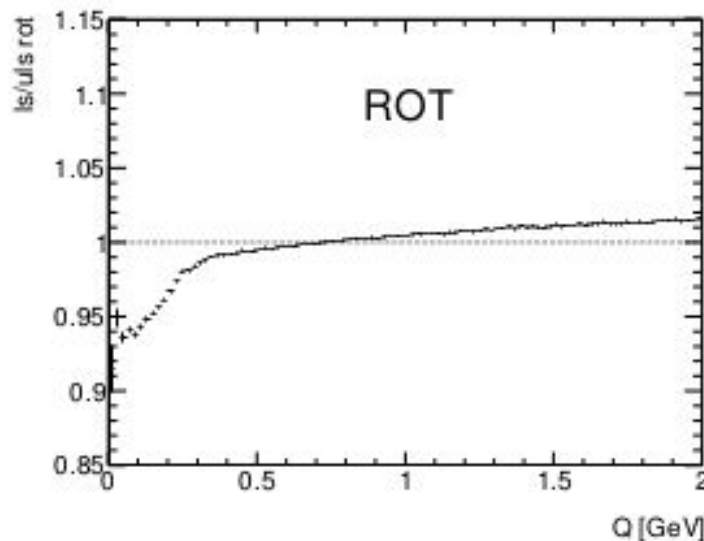
Porovnaním vidíme, že tri referenčné vzorky dávajú približne rovnaké výsledky.

Aplikovanie na rovnaké aj opačne nabité páry

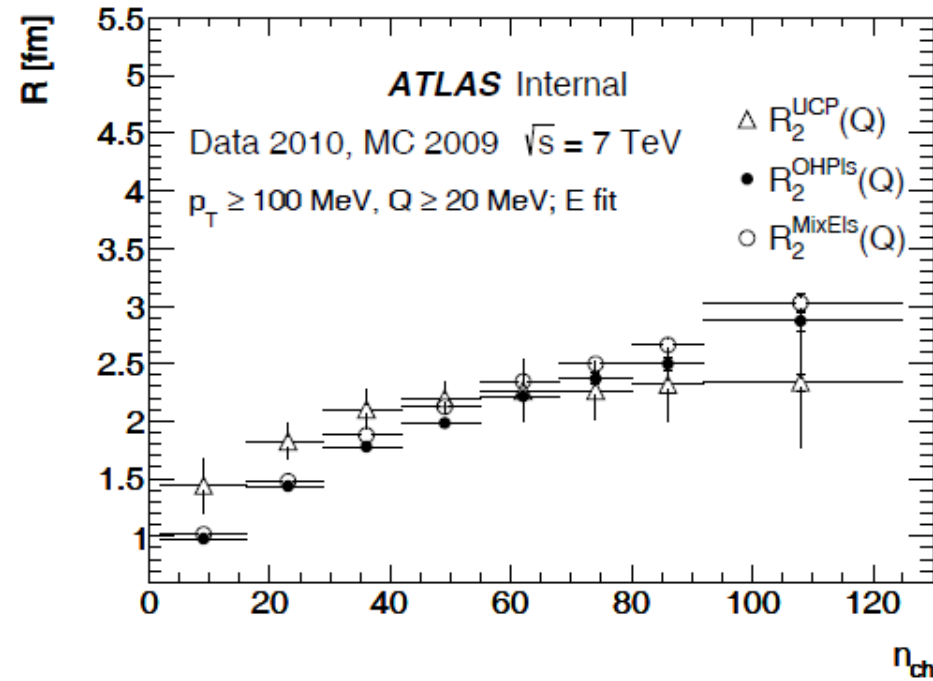
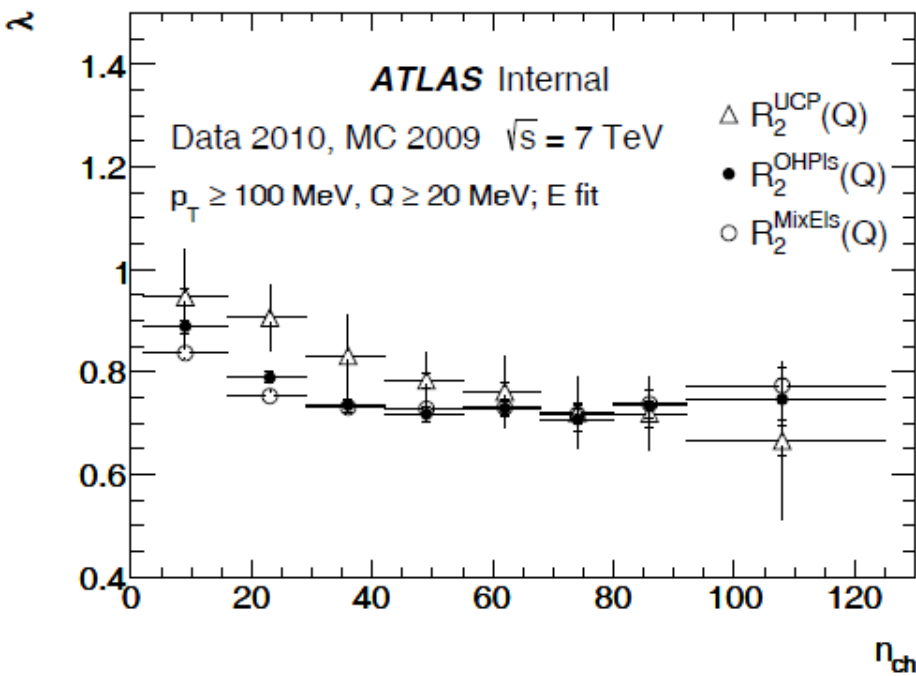

event mixing
a opačná
hemisféra
všetky
korelácie
zrušia

rotovaný trek nezničí
korelácie dostatočne –
nevhodný ako referenčné
rozdelenie!

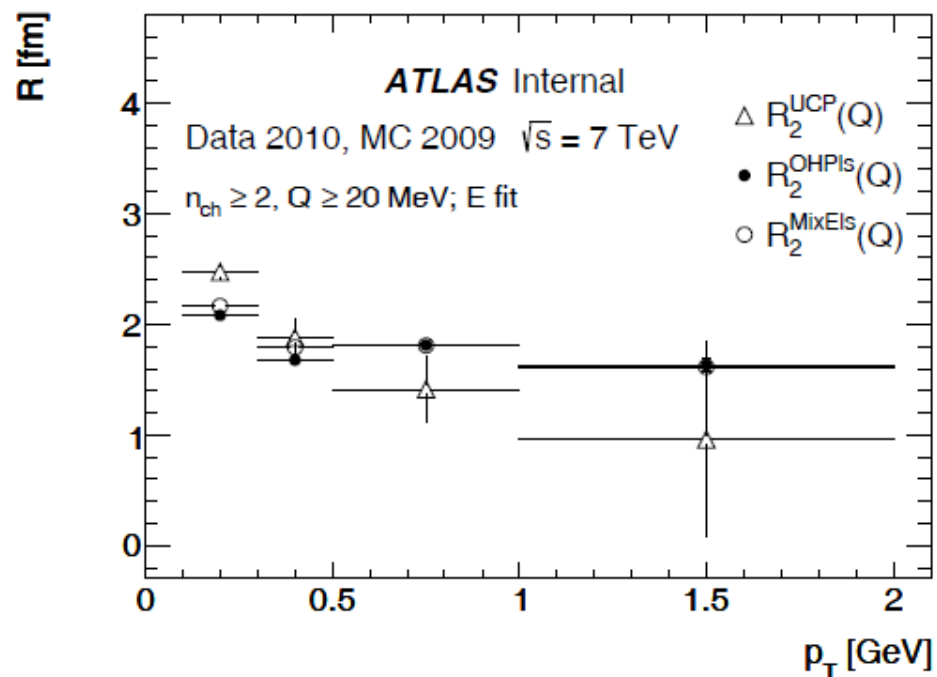
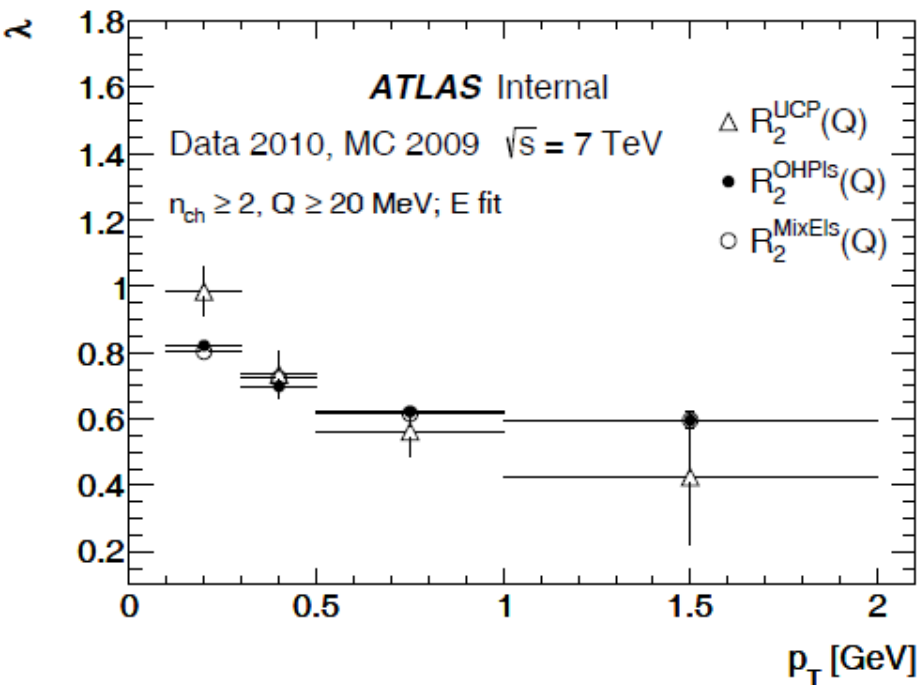
Závislost parametrov R a λ na multiplicitě

S rastúcim počtom častíc v evente hodnota λ klesá a R rastie.

Závislost parametrov R a λ na p_T

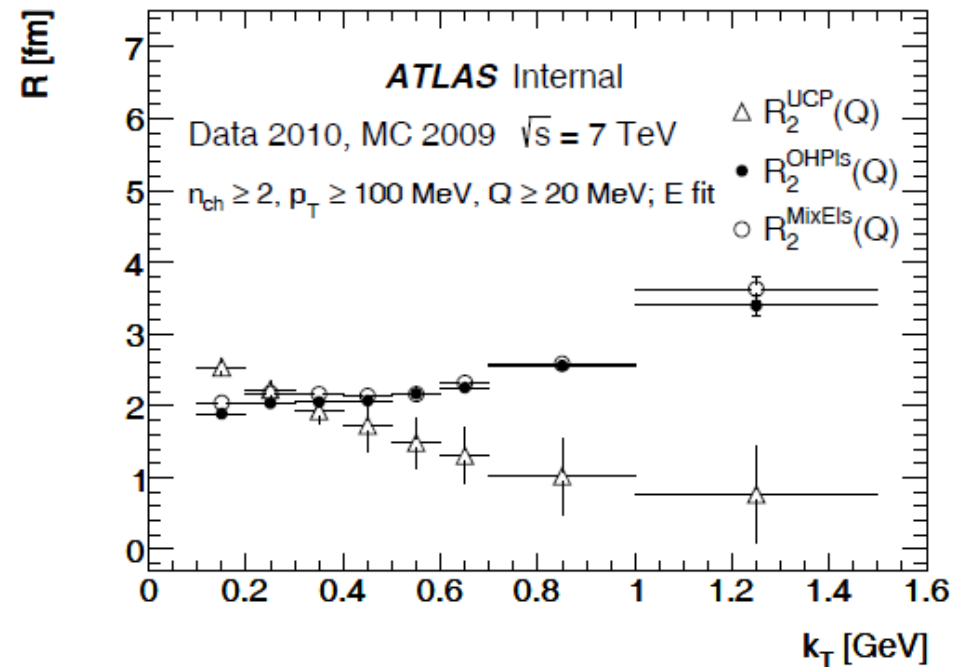
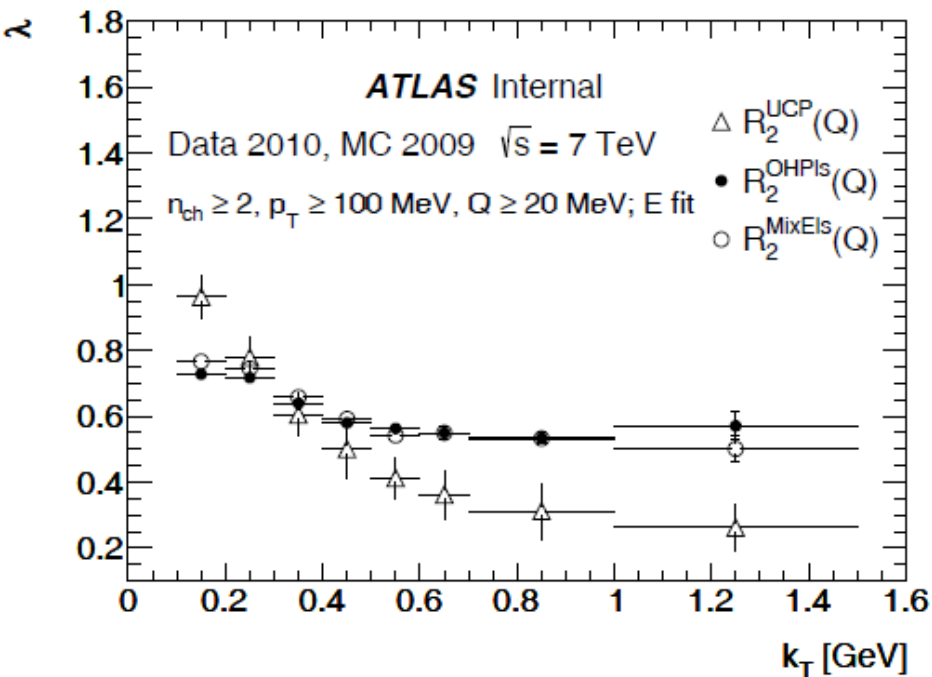
p_T – priečna hybnosť častice – zložka hybnosti kolmá na zväzok

S rastúcim p_T častíc v evente hodnota λ aj R klesá.

Závislosť parametrov R a λ na k_T

$k_T = |p_{T1} + p_{T2}|/2$ – pričná hybnosť páru častíc

S rastúcim k_T častíc v evente hodnota λ klesá.

Zhrnutie

- Na systéme zhodne nabitých piónov vznikajúcich v experimente ATLAS pri protón-protónových zrážkach pre energii 7 TeV boli pozorované Bose-Einseinove korelácie.
- Exponenciálna funkcia fituje dáta lepšie ako gaussovské rozdelenie hustoty zdroja.
- Tri referenčné vzorky (opačná hemisféra, rotovaný trek, event mixing) dávajú približne rovnaké výsledky.
- V prípade použitia opačne nabitých trekov ako referenčnej vzorky musí byť značná oblasť hodnôt vylúčená z fitu kvôli efektu rezonancií.
- Rotovaný trek je nevhodný na použitie ako referenčné rozdelenie, pretože neodstraňuje všetky korelácie.
- Opačná hemisféra a event mixing sú najvhodnejšie na použitie ako referenčné rozdelenie.
- S rastúcim počtom častíc v evente hodnota R rastie a λ klesá.
- S rastúcim p_T častíc hodnoty parametrov R a λ klesajú.
- S rastúcim k_T častíc hodnoty parametrov λ klesajú.

ĎAKUJEM ZA PODPORU

Výsledky riešenia projektu „Bose-Einsteinove korelácie v experimente ATLAS“ boli dosiahnuté s podporou Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu SR v rámci poskytnutia dotácie v zmysle § 8a zákona č.172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a o doplnení zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov v platnom znení.

